

KORECE İLE TÜRKÇENİN DURUM EKLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI

Dr. Han-Woo CHOİ

Altay dillerinin karşılaştırmalı morfolojisi çalışmaları, Ural-Altay dilbiliminin esas kurucusu M.A. Castren'in 1862 yılında yayımlanan "Über die Personalaffixe in den altaischen Sprachen" adlı eseriyle başlamış, J. Grunzel (1898) ve B. Laufer (1901) tarafından devam ettirilmiştir. Grunzel ve Laufer'in Ural dillerini bir tarafa bırakarak daha çok Türkçe, Mongolca ve Mançu-Tunguzca yani Altay dilleri arasındaki morfolojik ilişkiler üzerinde durmaları Altay dilleri karşılaştırmalı morfolojisi çalışmaları için ortam hazırlamıştır.

Altay dilbiliminin kurucusu olan G. Ramstedt, "über die Konjugation des Khalha-Mongolischen" (1903) ve "Zur Verbstammbildungslehre der mongolisch-türkischen Sprachen" (1912) adlı eserleriyle Türkçe, Mongolca ve Mançu-Tunguzca arasındaki morfolojik bağı ispatlamış ve Altay dilbilim teorisini dilbilimsel açıdan, şüphe edilmeyecek şekilde güçlendirmiştir. Fakat, henüz Korece ile Altay dilleri üzerine (Türkçe, Mongolca ve Mançu-Tunguzca) karşılaştırmalı bir çalışma ortaya konulmamıştır.

Korecenin başta Türkçe olmak üzere Altay dilleri ile akrabalığı konusunda gerçek anlamdaki bilimsel çalışmalara 1920'li yıllarda başlanmıştır. Korece ile Altay dillerinin yakınlığını tesbit etmeye yönelik ve ilk defa söz konusu dilin ses ve şekil yapısı esas alınarak Altay dilleri arasında ses denkliği kurma teşebbüsü, 1917 yılında B.D. Polivanov'un kısa tezinde görülür. Onun Altay dilindeki farazi *l*, *r*'nin Korece *r*/*l*'yi tekabül ettiği gösteren ses denkliği tasarlamış olması dikkat çekmiştir.

Öte yandan, Korece ile Altay dilleri arasında hem fonolojik hem de morfolojik karşılaştırmalı çalışma, Ramstedt'in 1928 yılında yayımlanan "Remarks on the Korean language" adlı eseri olmuştur. Korecenin Altay dilleriyle lingüistik bir bağı bulunduğu baştan inanmış olan Ramstedt, Altay dillerinin karşılaştırmalı çalışmalarında Koreceyi de daima birlikte düşünmüş ve dilbilimsel açıdan Koreceyi Altay dil birliğine sokmayı başarmıştır. Ramstedt'in Altay dillerinin karşılaştırmalı

tüm çalışmaları içeren *Einführung in die altaische Sprachwissenschaft* (I. I I . III.) adlı üç eseri, Korece de dahil olmak üzere bütün Altay dilleri arasındaki lingüistik bağın, sonradan, kültürel münasebet sonucu oluşan ikincil bir netice olmayıp köklü bir akrabalıktan kaynaklandığını kanıtlamaya yeterli bir bilimsel çalışma olmuştur.

Fakat, Ramstedt'in yaptığı bu kadar derin ve kapsandı çalışmalara rağmen, Korece ile diğer Altay dilleri- Türkçe, Mongoıca ve Mançu -Tunguzca- arasındaki yakınlık meselesi henüz tam anlamıyla kabul edilmiş değildir. Bu durumda, Altay dillerinin en geniş alanda, sayıca en çok konuşuru bulunan ve eski döneme ait en zengin dil malzemelerine sahip olan Türkçe ile Korece arasında yapacak, kısmen olsa da, karşılaştırmalı bir morfolojik çalışması, yani durum eklerinin karşılaştırması Korecenin Altay dilleriyle olan akrabalık meselesinin çözümü bakımından yararlı olacaktır.

1. Genetif eki: Trk. * + n // Ko.. * + n (Mo. * + n // Tung. * + n).

Orhon Türkçesinde genitif eki + *ing* / + »"£ ünsüzlerden sonra, + *ning* + *ning* ise ünlülerden sonra kullanılmıştır. Bir yerde + *ing*'den gelişmiş + *ig* şekli de geçer: *türük bodun + ig atı küsi* "Türk milletinin adı ve ünü" (KT E 25). İki yerde de + *in* şekli geçmektedir: *qağaning + in* "senin hakanının" (KT S 9; KT E 23), *Räsänen* (1957: 56)'e göre, Türkçe genitif ekinin ilk şekli + n (? + *n̄*) olması lazım.

Orta Korece genitif eki, bazı durumlarda lokatif eki olarak kullanılan + ai / + *üi* (+ ây / + *iy*)'dir. Bunun yanında, diğer Altay dillerinde bulunmayıp yalnız Korecede olan özne eki (absolute case, subjective case)'ninde kendini korumuş olan genitif eki * + n vardır. Söz konusu özne eki, ünsüzlerle biten kelimelere + *ân/in* şeklinde, son hecesi art ünlülerle olan kelimelere -/ -*ân*, ön ünlülerle olan kelimelere + *in* olarak, art ünlülerle biten kelimelere + *nân*, ön ünlülerle biten kelimelere de + *nin* şeklinde gelir. Ayrıca, bu ek ünlüsü /i /olan tek heceli (CVC, CV) kelimelere eklendiğinde ünlü uyumuna tabi olmaz, ünlülerle biten kelimelere + *nân* / + *nin*, ünsüzlerle biten kelimelere de + *ân* / + *in* şeklinde gelir. B. H. Kim (1983: 186)'e göre, bu özne eki 3. kişi zamir *i ile genitif eki â + n iki morfemden meydana gelmiştir.

Öte yandan, Korece cümle, aslında isim cümlesi (nominal sentence) biçimindedir. Korecede cümlenin sonunda daima 'cümle eki' (< *fiilden isim yapma eki) -*ta*, +*ra*, vb. bulunur; bu eklerin öznenin durumu ile alakası yoktur: Orta Ko. *taârs epsta* "bitiş yoktur" < **taâ-r + s eps-ta* (-r: isim-fiileki, + s: genitif eki) "bitişin olmaması"; Modern Ko. *nanin*

çi̇pe kanta "ben eve gidiyorum" < **na+nin çi̇p*e *ka-n-ta* "benim eve gidişimi" (+e: datif-lokatif eki, -re: şimdiki zaman eki). Bunun gibi, özne ekinin sözdizimsel fonksiyonunda bulunması, söz konusu özne ekinin aslında, genitif eki olduğunu gösterir. Daha önce, H. Winkler (1921: 34) Altay dillerinde nesne ve yüklem arasında genitivistik bir ilişkinin bulunduğunu söylemiştir: Örn. Trk. *baba geldi* "babanın gelişi". Kofecede özne eki dışında ayrıca nominatif eki +i bulunmaktadır¹.

Altay dillerinden Mongolcanın da genitif şekli *re'dir; Orta Mongolcada genitif eki, ünlüler ve diftonglu ünlülerle biten kelimelere +yin, ünsüz +n ile biten kelimelere +u/+ü veya +i, +n dışındaki ünsüzlerle biten kelimelere de +un/+ün şeklinde gelir: *aqa+a+yin* "ağabeyin", *ere+yin* "adamın", *dalai+yin* "denizin"; *noyan+u* "prens", *keüketi+ü* "çocuğun"; *ulus+un* "halkın", *ğal+un* "ateşin", vb. Konuşma dilinde ise +u yerine +i şekli kullanılmaktadır: *qağan+i* "kağanın", *morin+i* "atın", vb. (Poppe 1964: 74-5). Poppe (1955: 188-9), genitif ekinin ilk Mongolca şeklini *+n olarak tasarlamıştır.

Mançu-Tunguzcada genitif eki *+ngi şeklindedir; Lam. +ngi, Go., Ulç. +nggi, Ork., Ude +ngi, Sol. +nî, Neg. +ni +ngi × +ngi Ev. +ni/+ni. Mançuca genitif eki ise +ni ~+i 'dir. Bu konuya ilk defa değinen B. Laufer (1901: 133-4), Mançuca genitif eki *+ni'nin /n/ ve /i/ iki morfemden oluştuğunu, bunların aslında 3. kişi zamiri olduğunu ileri sürmüştür. Daha sonra, Poppe (1955: 187), Tung, +ngi ekinin *+re ile +gai (< *+ki) iki ekten meydana gelen birleşik ek olduğunu ve *+re'nin Ana Altayca genitif eki *+n ile aynı olduğunu söylemiştir. Ona göçe Mo. +gai < *+ki eki ise OMo. +ki, Khal. +xi ile bir ve aynıdır (Poppe 1955: 187; 1972: 101; 1977: 58). Ramstedt, Ma. genitif eki +ni'nin *+n'den geliştiğini söyleyerek, bunu Türkçe ve Mongolca genitif ekleriyle karşılaştırmıştır (Ramst. I I : 25-6).

2. Genitif eki: Trk. Ø //Ko. Ø (Mo. .Ø //Tung. Ø).

Altay dillerinde sıfır Ø genitif ekinin varlığı konusunda karşılaştırmalı çalışmayı ilk defa Ramstedt (Ramst. I I : 27-8) yapmıştır. Türk dilinin en eski yazı dili sanılan Orhon yazıtlarında bol örnekler bulunmaktadır: Orh. *tabgac süsi* "Çin ordusu", *on oq boduni* "On-ok halkı", *on oq süsi* "On-ok ordusu", *kişi oğli* "insan oğlu" *türük bodun ati* "Türk milletinin adı", *qağan oğli* "prens", vb.

¹ Ramstedt (1939: 41, Ramst. I I : 27), Modern Korece genitif eki -fay +i̇y ve lokatif eki +ege'nin ana şeklinin *+ö olduğunu söyleyerek, bunu diğer Altay dillerinin genitif ekleri ile karşılaştırmıştır ve Poppe (1955: 187) de Ramstedt'in görüşünü desteklemiştir.

Orta Korecede de ᄒ génitif eki bulunmuştur; Ko. *čip mārā* "evin taht döşeme yeri" (*mārā* "taht döşeme yeri), *čuin čip* "sahibinin (efendinin) evi" (*čuin* "sahibi" < Çin.), vb.

Öte yandan, Mongolca ve Tunguzcada aynı örnekler bulunmaktadır: Mo. *xān xōwun* "prens", Tung. (Go.) *mapa hagdoni* "ayının-ini", (Lam.) *bəyə acgarari* "insanın sağlığı", (Lam.) *oron yelin* "geyiğin boyunu", vb.

3. Datif-lokatif eki: Trk. +a/+a//Ko. +â/+e (Mo. *+Z//Tung. *+a/+ya).

Eski Türkçede datif-lokatif eki +a/+a, +yajya şeklindedir; Orh. *quriya* "batıda, batıya" < *quri*, Orh. *yiriya* "kuzeyde, kuzeye" < *yiri*, Orhl *biriyä* "güneyde, güneye" < *biri*, Orh. *üze* "yukarıya, yukarıda" < *üz*, ET *kicä* "akşam" < *kic* "geç". Aynı ek Orta Türkçe Çağatay dilinde de devam etmiştir; Çağ. *tünü* "dün" < *tün* "gece", Çağ. *burna* "evvel" < *burun* "burun", vb. (Gabain 1941: 87, 98; Tekin 1968: 150-1).

Türkçe datif-lokatif +a/+a, arkaik bir ek olup, Eski Türkçede 1. ve 2. kişi iyelik eklerinden sonra kullanılırdı. İyelik eksiz isimlerde ise daima +qa/+kă eki kullanılmıştır: Ork. *bodunum+a* "halkıma", *eling+ä* "(senin) memleketine" < *el+i+n+qa* "şehire", *bodun+qa* "halka", *eli+ngä* "(onun) memleketine" < **el+i+n+gä*), vb. (Tekin 1968: 130-1). Ayrıca, söz konusu datif-lokatif eki, birleşik ek olan Eski Türkçe direktif ekleri +ğaru/+gürü (< *+ğa+ru/ga+rü) ve +aru/+ärü (< *+a+ru/-f-ö+rü)'de bulunmuştur.

Korecede datif ekinin varlığı kabul edilmemektedir. Orta Korecede aslı durum ekleri olarak, absolutif (özne eki), nominatif, akuzatif, génitif, lokatif, instrumental, komitatif ve vokatif ekleri bulunmaktadır. Ancak, absolutif, akuzatif, vokatif ekleri dışındaki durum ekleri aslı fonksiyonundan başka fonksiyonunda da kullanılmaktadır. Örneğin, lokatif eki, direktif, komparatif ve ablatif eki olarak da kullanılır. Söz konusu +âi /+ei /+yei ekinin aslı görevi lokatif olarak görülmektedir. Fakat, bu ekin aslında datif-lokatif ekinden gelişmiş olması ihtimali büyüktür. Bu ekin proto şekli *+âj/+é olarak düşünülebilir.

Modern Mongolcada pek kullanılmayan datif-lokatif eki +a/+e, klasik ve pre-klasik dönemlerde çok yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bu ek, yalnız, ünsüzlerle ve sonesi /i/ olan diftonglarla biten kelimelere gelmiştir. Orta Mongolcada ünlülerle biten kelimelerde datif-lokatif eki +da kullanılmış, ünsüzlerle biten kelimelerde +a/+e şekli kullanıl-

miştir: OMo. (SH) *qacara* "uzakta" < *qacar*, (Mu) *ğacara* "yerde" < *ğacar*, vb.

Modern Mongolcada *+a/+e* eki birleşik ekin içinde bulunmaktadır: Bury. *+xaya* (Converbum finale); *yabaxaya* "gitmek için". Krş. Mo. *yabuqui+a* "gidiş için". Söz konusu *+xayâ* eki. Nomen futuri *+qui* ile datif eki *+a*'dan meydana gelmiştir. Ayrıca, Mongolcada datif-lokatif eki *+a/+e*, bazı zarflarda da kalıplaşmış olarak bulunmaktadır: Mo. *türgen+e* "çabuk" < *türgen*; Mo. *ilanggüi+a* "özellekle"; Mo. *uran+a* "ustaca", vb. Bu ek, birleşik bir ek olan ablatif ekinde bulunmaktadır: Mo. *+aca* < *+a+ca*, Khal. *+as*, vb. Asli ablatif eki *+ca* ise, pre-klasik Mongolcada bulunmuştur: Mo. *morinca* "attan"; SH *barquciu qo'aca* "Barqucin qo'a'dan", SH *caqaca* "yakadan", vb. Monguor lehçesinde ablatif eki *+dza* (* *+ca*)'dır (Poppe 1977: 66).

Ramstedt (Ramst. I I : 105), Tunguzca partitif eki *+a/+ya'yı* Ana Altayca akuzatif eki **+i'*ye yaklaştırmıştır. Poppe (1977: 67) ise, Tunguzcada **i* > *a* ses değişmesinin olağan olmadığını, tersine kelime sonundaki *+i*'nin düştüğünü ve Çuvaşçada olduğu gibi datif ile akuzatif durumunun birbirine yakın olduğunu söyleyerek Tunguzca partitif eki *+a/+ya'yı* Mo. datif-lokatif eki *+a'*ya yaklaştırmıştır.. Ayrıca, Poppe (1977: 66) ekin proto şekli olarak uzun **+a'yı* tasarlamıştır².

4. Datif-lokatif eki: Trk. *+qa/+ğâ* // Tung. **+ğâ*).

Eski Türkçede datif-lokatif eki olarak **+aj+e* şekli dışında *+ga* /*+ka*, *+ğa* /*+ga* şekli de vardır. Orhon Türkçesindeki bazı örnekler şunlardır: Orh. *tam+qa* < *tam* "duvar", *baliq+(q)a* < *balfiq* "şehir", *basi+nga* < **bas+i+n+ğa* "(onun) başına" < *bas* "baş", *ab+ka* < *ab* "ev", *yeri+nga* < *yer* "yer", vb.

Söz konusu datif-lokatif eki, birleşik ek olan direktif *+ğaru* (< **+ğa+ru*) ekinde de bulunmaktadır: Orh. *oğuz+ğaru* "Oğuza doğru", Orh. *tabğac+ğaru* "Çine doğru", vb. (Lewincki 1938: 67; Ramst. I I : 39). W. Bang (1917: 56), daha önce *+ğaru* ekinin faktitif eki *-ğar-* ile zarf fiil eki *-it*'dan meydana geldiğini ileri sürmüştür.

Öte yandan, Poppe (1977: 67), Trk. *+a/+a* ekinin datif-lokatif *+qa* /*+ka* ekinin bir allomorfu olarak düşünülebileceğini, fakat bunların değişik kök ve gövdelere geldiği göz önünde tutulursa, bu iki ekin aynı ekin allomorfları olabileceği ihtimalinin kuvvetli olduğunu ileri sürmüş-

2 Poppe (1925: 418), 1925 yılında Türkçe *+a/+a*, Mongolca *+a/e* ve Tunguzca datif-lokatif *+a* eklerini karşılaştırmıştır. Ramstedt (Ramst. I I : 31-35) Türkçe, Mongolca, Mançu-Tunguzca ve Korece datif-lokatif eklerini karşılaştırmıştır.

tür. Ona göre, eğer bu ihtimal doğru ise, +a ve +qaj++kâ ekleri eski dönemde iki farklı gelişme sonucu meydana gelmiştir.

Orta Korecede datif-lokatif eki olarak +k3i şekli kullanılmıştır: Ko. *kaksi+k3i* "geline" < *kaksi* "gelin", *mâl-yk3i* "ata" < *mâl* "at", *uri+k3i* "bize" < *uri* "biz", vb. Orta Korecede +k3î şekli dışında büyükler için saygıyı ifade eden datif-lokatif eki +skui (< *-{si+ke < *+ke) kullanılmıştır. Korece *sküi* (< *+si+ke) ekindeki +si 'saygı eki'dir. Orta Korece +sküi'nin modern Korece şekli +Me'dir: Ko. *puthy3+sk3i* "Buda'ya", *sengin+sk3i* "kutsala", vb. Bunun dışında Modern Korecede datif-lokatif eki olarak +ege şekli kullanılmaktadır. Modern Korece datif-lokatif eki +ege, +e ve *+ke iki datif-lokatif ekinden meydana gelmiştir. Modern Korecede datif-lokatif ekleri şunlardır: +e, +(e)s3, +ege, +thanthe, +kke, ' +t3r33.

Mongolcada aslında datif-lokatif olan * +ğa (> Mo. +ga, Khal. + a) aslı datif-lokatif görevini Mo. *+â ekine bırakmış, şu örneklerde görüldüğü gibi kalıplaşmış olarak ya da birleşik eklerin içinde kalmıştır; 1) Yer bildiren zarflarda: Mo. *gadağa*, Khal. *gada* (< * *gada* > Dag. *gäd*) "dışarı, dış", krş. Mo. *gadana* "dışarı"; Mo. *dotoğa+du* "içeri", krş. Mo. *doto+gsi* "içerye"; Khal. *dod* < **do+gâ+du* "aşağı"; Mo. *de+ge+dü* "yukarı", krş. Mo. *de+gë+re* "yukarı, doruk", Ma. *de+le* "doruk, dorukta": Khal. *xä* < **ka+gâ* "nereye", krş. Trk. *qa+n+da* "nerde"; Mo. *qami+ğa* "nerede", Kaim. *xamä* id.; Mo. *kaciye* < * *ke-di+gë* "ne zaman", Khal. *xedzë* id., krş. Mo. *kedüi* "ne kadar", vb., 2) +ga+du şekhndeki bazı kelimelerin gövde halinde: Mo. *qodagadu* < * *kota+gâ+du*, Khal. *xodod* "mide" < * *kota* > Kalm. *xoto* "mide, bel", krş. Ma. *qodo* "geviş getiren hayvanların üçüncü midesi", .3) Bazı durum ekleriyle birleşik olarak: Kaim. *xamärän* (Inst.) "nereye", *xamägäs* (Abi.) "nereden", Khal. *xedzënës* {Abi.) "ne zamandan beri", Mo. *keciyede*, Khal. *xedzëd* (Lok.) "daima", vb. (Pope 1977: 68-9).

Pope (1977: 69)' göre, Tunguzca *+gâ eki 'kimse için' anlamını veren designatif fonksiyonundadır: Lanı. *untagäkü* "benim (için) çizmeler" < * *unta+gâ+kü*, Lam. *turkigâwur* < * *turki+gâ+wur* "bizim için kızak", vb. Bu ek Goldi lehçesinde +go+gu şeklindedir: *dangsa-goiwa* "benim için kitap".

Ramstedt ise, Tunguzca bazı kelimelerde datif eki +ga'nın kalıplaşmış olarak bulunduğunu belirtmiştir: *zu+ga* "yazın", *tu+g3* "kışın", *tir+ga* "gündüz, gün boyunca", vb. (Ramst. I I : 31-35).

3 Ramstedt, Korece eki diğer Altay dilleriyle karşılaştırmıştır. Bkz. Ramst. I I : 31-35.

5. Lokatif eki: Trk.+da/+da // Ko. *+ta (Mo. +da// Tung. * + dâ).

Eski Türkçede lokatif-ablatif eki ünlüler veya /l, /n/, /r/ dışındaki ünsüzlerle biten kelimelere +da/da, /l/, /n/, /r/ ünsüzleri ile biten kelimelere de +to/+tö şekli gelmiştir. Orhun Türkçesinde bulunan örneklerin bazıları şunlardır: Orh. balıq+da < balıq "şehir", ab+tda < ab "ev", İraq+da < İrad "uzak", yol+ta < yol "yol", u+da "uykuda" < u, yir+dä "yerde" < yir, yer+i+re+te "yerine" < yer, il+tä "memlekette" < il, vb. Ayrıca, bu ek birleşik ek olan Eski Türkçe +daqi/+däki (< *+da+qi/da+ki) ekindeki +da/+dä ile aynıdır: Orh. baiig+da+qi "şehirdeki", Orh. yer+dä+ki "yerdeki", vb.

N. Poppe (1955: 200-1), Türkçe ablatif +dan/+dın eki, lokatif eki *+da ile bir +n morfeminden meydana geldiğini söylemiştir. Fakat, *+n morfeminin ne olduğu hakkında Türkçe ast "aşağı" (< *as+t), alt "alt" (< *al+t), üst "üst" (< *üs+t) ve art "art, arka" (< *ar+t) kelimelerindeki +t'nin de eski bir lokatif eki olduğunu ileri sürmüştür.

Türkçe lokatif-ablatif ekinin karşıtı olarak Korecede bağımsız bir ek değil, bağılı morfem olarak kullanılan t3l kelimesi vardır. Türkçe "-deki, yer, mevki" anlamında olan bu kelime, yalnız kullanılmaz, daima bir sıfat-fiiden sonra gelir: Örn. Modern Ko. kan te "gittiği yer" (kan < ka-n, ka- "gitmek", -n: sıfat-fiil eki), kar te "gideceği yer" (kür < ka-r, -r: sıfat-fiil eki), vb. Ayrıca, Orta Korece *atäi atii* "nerede" (< **a+ta*, **a* "ne") soru zamirindeki +te'nin de Orta Ko. tsi, Modern Ko, te ile aynı olduğu kanısındayız (Ramst. I I : 37). Çünkü, Orta Ko. *astyä*, Modern Ko. *acci* "nasıl" < **a+ci*, Orta Ko. *anäi, ani* "hangi" < **a+ni*, Orta Ko. *anicsi* "ne zaman" < **a+ni+ae*, Orta Ko. *3tam3l, atimsi* "nerde" < **a+ta+mäi* ve Modern Ko. *ettshke* < **a+ttsh+kä* gibi soru zamirlerinin, **a* kökünden türlü eklerle meydana geldiği açıktır.

Mongolcada datif-lokatif eki olarak +daj+de şekli kullanılmıştır: Mo. morin+da "ata" < morin, OMo. (SH) aqa+da "ağabeye" < aqa, OMo. (SH) de'ü+de "kardeşe" < de'ü, OMo. (B.1) erke+de "güçte" < erke, OMo. (PS) daruqa+s+da "reislere" < daruqa, OMo. (PS) *šine+de* "yeni ayda" < *šine*, OMo. (*širü+da*, yerde" < *širü*, vb.

Klasik yazı dilinde datif-lokatif eki +da kullanılmamıştır. Ancak, Poppe (1955:195), bu ekin bazı zarflarda kalıplaşmış olarak bulunduğunu belirtmiştir: Mo. ende "burada" < en+de, Mo.urtuda "uzun zaman" < *ur+tu+da, OMo. (SH) urida "evvel" < *uri+da. Ayrıca, +da

eki ablatif ekiyle birlikte kullanılmıştır: Mo. *gerteče* "evden" < * ger+*te+če*, OMo. (SH) *čimadača* "sizden" < * *čima+da+ča*, vb. Mongolca +daki (< *+da+ki) ekindeki +da morfemi de datif-lokatif eki +da ile aynıdır: Mo. *delekeideki* "bütün dünya" < * *delekei+de+ki*, Mo. *usun+daki* "sudaki", vb. (Poppe 1977: 62).

Ayrıca, Orta Mongolcada görülen ablatif eki +*daca*, lokatif eki +*da* ile ablatif eki +*ca*'dan meydana gelen bir birleşik ektir: Mo. *morin+dača* "attan". Khalha, Buryat ve Kalmyk dilerinde de *+*daca* eki görülmektedir: Khal. *gertēs*, Bury. *gertehē*, Kalm. *gertes* "evden" < *ger* (Poppe 1955: 201).

Tunguzcada ise, datif-lokatif eki +*da*, +gî ile biten ve yer ve alan ifade eden isimlerde bulunmaktadır: Evk. *bargi+da* "karşı" < *bargl*, Evk. *ergide* "daha alçak yer" *ergi*, Evk. *ugi+de* "üst tarafı" < *ugi* "yüksek", Evk. *bargi+da+du* "karşı tarafta", Evk. *bargi+dâ-~duk* "başka taraftan", vb. (Poppe 1977: 64).

6. Direktif eki: Trk. +ru/+rü // Ko. +ro (Mo. *+rü // Tung. *+rü).

Eski Türkçede direktif *+rij+rü eki, +*ğaru*/-*fgärü*, +*ngaru* +*ngäru jngärü* ve +*aru*/+*arü* yön ifade eden birleşik eklerin içinde bulunmuştur: Orh. *äb+gärü* < *ab* "ev", Orh. *tabğaç+ğaru* < *tabğac* "Çin", Orh. *yıs+ğar'u* < *yıs* "dağ, orman", Orh. *ortusi+ngaru* < *ortu* "orta", Orh. *yeri+ngärü* < *yer* "yer", Orh. *äbim+ärü* < *äb* "ev", vb. (Tekin 1968: 135). Ayrıca, bu ek Eski Türkçe zarflarda kendini kormuştur: ET *kiril /kerü* "arkaya doğru" < *ki+rü **ke~\-rü* (kış. *kidin kedin* "arka"), ET *berü* "beri" < * *be* (krş. Osm., Krim., Kum., Az., Trkm. *bäri* id., Yak. *bätärä* "bu tarafa", Xak. *për* "arka", *penin* "arkadan") (Poppe 1977: 71).

T. Tekin (1989: 177) MK *qaru* "karşı, -e doğru" kelimesini +*ğaru* +*gärü* direktif ekiyle birleştirmiş ve bunun Eski Türkçe *qarşu* (< **qar-i-s-u*) ile de ilgili olduğunu ifade etmiştir: *qaru* < **qar-u* (krş. MK *qarıs-* "karşı koymak, çarpışmak; karşılaşmak"). Öte yandan, S. Duran (1956: 5) daha önce MK *baru* kelimesinin Eski Türkçe +*ğaru jngärü* direktif ekinin canlılığını kaybederek isim tasrif eki olarak kullandışı olduğunu ileri sürmüştür.

Orta Korecede direktif eki +*ro*, +*iro* şekillerindedir ve bunlar *+*ro* proto şekline gider. Modern Korecede ise bu ek +(i)*ro* şeklindedir: Orta Ko. *kiri+ro* "oraya" < *kiri* "ora" < * *ki+ri*, *kî* "o", Orta Ko. *näronyšk* "güneye doğru" < *namnyšk*, Orta Ko. *sinai-'rro* "ırmağa

doğru" < *sinai*, Orta Kö. *anh+äro* "içeriye doğru" < *anh*, Orta Ko. *pask+äro* "dışarıya doğru" < *pask*, Modern Ko. **çipiro** "eve doğru, eve" < *cip*, vb. Korecede direktif eki +*ro*, aynı zamanda instrumental eki olarak kullanılmaktadır.

Mongolcada direktif eki çok kullanılan bir ek değildir. Mongolea yazı dilinin bazı zarflarında kalıplaşmış olarak kendini korumuştur: Mo. *inaru* "bu tarafa, evvel" < **ma+ju* (krş. *inagsi* "bu tarafa, arkaya"), Mo. *cinaru* "şu tarafa" (krş. *cinagsi* id., *cinadu* "öbür taraftaki". Mongol dilinden Dagur, Monguor, Kalmuk ve Moğol lehçelerinde h⁴ bulunmayan direktif eki *-*rü* Urd., Xalx., Bury, lehçelerinde, az da olsa, bulunmaktadır: Khal. *modo-[^]rü*, *moddarü* "ormanlığa doğru" < *modon*, Bury. *uha+rü* "suya doğru" < *uhang*, Bury, *morilü* "ata doğru" < *morin*, Urd. *otogrü* "Otog bayrağına doğru" < *otog*. Klasik Mongolcada ise birleşik kelime olan **qagaru qaru* "nereye" (> Kaim. *xär+än* id.) zarfında kendini korumuştur (Poppe 1955: 205). Öte yandan, Poppe (1955: 161) direktif eki *+*rü*'mın tarihî gelişimi hakkında klasik ve Orta Mongolcaya dayanarak bilgi vermiştir. Ona göre, bu ek -*rü* < *uruğu* < **huruğu* < **furuğu* "aşağı" şeklinde gelişmiştir: krş. KMo. *ğul uruğu* "nehir altı", OMo. (SH) *huru'u* "aşağı ırmak" (MU) *hürü* "ırmak", Mong. *furu* "aşağı, boyunca".

Mongolcada direktif eki *+*rü*-, birleşik ekler olan datif-lokatif +*dur* ve prolatif +*ğur* /+*gür* eklerinde, ve Khal., Bury, lehçelerinde porlatif eki olarak da kullanılan +*ür* < *+*rü* eklerinde ikincil unsur olarak bulunmaktadır: Mo. *noyan+dur* "prense", Khal. *usür* "su içine", Mo. *degegür* "yukarı", Khal. *dëgür* "biraz yukarı", Khal. *dogür* "aşağı", vn. Kalmukçada da porlatif eki +*ür* (< *+*gür* < *+*g+ür*, /g/ bağlayıcı ünsüzü) direktif eki olarak kullanılmaktadır: *xogür* "arkaya, arkada", *nägür* "burada, buraya", *galür* "ateşe doğru" < *qal* (Ramst. I I : 38; Poppe 1955: 205).

Mançu-Tunguz dillerinde direktif eki -[^]*ri* (< *+*rü*) biçimindedir: Ma. *culeri* "ön, önüne" < Ev. **culs** "ön. ön taraf" (krş. Ma. *cule+si* "öne doğru", +*si* (< +*s*) direktif ekidir: krş. Khal. *margäs* "yarın" < Mo. *margarsi* id.), Ma. *tuleri* "dışarı" < *tule* "dış, dışarı", Evk. *tugari* "kış" < **tugs** "kışın, kış", Ma., Evk. *bolori* "güz" < *bolo*, Ma. *tuweri*, Nan. *tuari*, Lam. *tugari* "kış" < *tuğa*, vb. (Poppe 1977: 71⁴).

4 M. Lewincki, daha önce Trk. +*ru* /+*rü*, Mo. +*qr*, ve Ma. +*ri* direktif eklerini karşılaştırmıştır. Krş. Lewincki 1938: 25; 1949: 257. Daha sonra, Ramstedt Korece eki diğer Altay dilleriyle karşılaştırmıştır (Ramst. I I : 38-40).

7. Direktif eki: Trk. -fra/+ra // OKo. *+re (Mo. +re).

Eski Türkçede direktif eki +ra/+râ şeklindedir ve daha çok bazı zarflarda kendini korumuştur: Orh., MK *tas+ra*<*tas* "dış", Orh. *sad+ra* < *sad* "şad", Orh. *asra* "aşağıya" < **as* "aşağı" dip", Orh. *icra* < *ic* "iç", Orh. *öngrä* < *öng* "ön", Orh. *kisrä* "aıkaya, batıya" < **kis* "arka" (Tekin 1968: 135).

Ayrıca, Bang (1917: 135), Güney Türkçesinde bulunan *bura*, *ora*, *nere*, gibi kelimelerdeki +ra/+ra ekinin de Eski Türkçe direktif eki +ra/jra ile aynı olduğunu söylemiştir.

Korecede direktif eki *~\re, Türkçede olduğu gibi bazı zarflarda bulunmaktadır: Orta ko. *ire* "bura, buraya" < *i* "bu" (krş. *ire+ro* "buraya doğru"), Modern Ko. *iri* "buraya" < *i* "bu" (krş. *irĭ+ro* "buraya doğru"), Modern Ko. *čeri* "şuraya" < *če* "şu" (krş. *čeri+ro* "şuraya doğru"), Modern Ko. *kiri* "oraya" < *kĭ* "ö" (krş. *kiri+ro* "oraya doğru").

Mongolcada ise direktif eki *+re, işaret zamiri, *tere* "o" kelimesinde kalıplaşmış bulunmaktadır: Mo. *tere* "o" < * *te-fre* (krş. KMo. *tedüi* < **te-düi* "o kadar", *teciyedı* < **tedige-de* "o zaman", *tende* "ora" < **te+n+de*). Öte yandan. Poppe (1955: f25), Mo. *tere* kelimesini **te+r-*-r şeklinde ayırmış ve *+re değil *+r morfemini düşünmüştür.

Diğer Altay dillerinde olduğu gibi direktif eki Mançu-Tunguzeada da bazı zarflarda kendini korumuştur: Ma. *ere* "bu" < *â e+re* (krş. (krş. Sol. *eri* id.), Ma. *tere* "o" < **te+re* (krş. Sol. *tari* id., Sol. *talur* "onlar"⁵.

8. Eşitlik eki: Trk. +ča // Ko. +čö (Mo. ča).

Eski Türkçede eşitlik eki (Ekuatif eki) +čä/+čü şeklindedir: Ork. *otča* "ateş gibi" < *ot*, Ork. *borča* "fırtına gibi" < **bor*, Orh. *tağča* "dağ gibi" < *tağ*, Orh. *subča* "su gibi" < *sub*, Orh. *eligčü* "elli kadar" < *eliğ*, Orh. *yüzcü* "yüz kadar" < *yüz*, O r *hanča* y l e " < **an* "o", ET *bucca* "bu kadar, böyle" < *bu*, ET *qac* "kaç" < * *qa-č*, ET *ayača* "avuç içi kadar" < *aya*, ET *törücä* "törüce" < *törü*, vb.

Eşitlik eki +ča/+čü, Eski Türkçe +gınca/+gincü "-mca, -dığ müddetçe, -mcaya kadar" zarf fiili ekindeki +ca//+cü ile aynıdır: ET *yitgincä* "yitince" < * *yit-g+in-^čü* < *yit*; ET *inanmağınča* "inanmayınca, inanmadığı müddetçe" < * *inan-ma-ğ+in+ča*, ET *bolma-*

5 Kotwicz. (1936: 56-66), ilk defa Trk. +ro/+râ, Mo. *+re (Mo. *te+re*), Ma. +re (Ma. *e+re*, *fe-fre*) ve Tung. +ri/r direktif eklerini karşılaştırmıştır.

gĩnĉa "olmayınca" < *bol-*, ET *tũkũginĉũ* "tükeninceye kadar" < *tũkũ-*, ET *kũlgĩnĉũ* "gelinceye kadar" < *kũl-*, vb. (Ramst. I I : 48).

Öte yandan, Deny (1921: 634), eşitlik eki $+ĉa/+ĉũ$ 'nin ET *ĉağ* "zaman, vakit" kelimesinden geliştiğini ileri sürmüştür. Deny'in görüşüne karşı çıkan Gabain (1941: 45, 185, 350), bu ekin büyük ihtimalle eski bir son çekim edatından geliştiğini, artık tek başına bir manası olmadığı için durum ekleri içine alındığını söylemekle yetinmiştir. Gabain, bu ekin isimden isim yapma eki olan $+ĉa/+ĉũ$ küçültme ekiyle aynı olduğunu söylemiştir. Ayrıca, Gabain'a göre, $+cak$ küçültme eki de $+ĉa$ ile kuvvetlendirme edatı oq'tan meydana gelmiştir.

Aslı eşitlik eki sanılan "gibi" anlamındaki Orta Korece $+ĉh̄ei$ (< $*+ĉe$), bağımlı bir isim olup çok yaygın bir şekilde kullanılmıştır ve Modern Korecede de aynı şekilde kullanılmaktadır: Orta Ko. *po-n chei mar-a* "görmüş olduğun gibi yapma" (*po-* "görmek, bakmak"), Orta Ko. *ĉh̄aha-* "... gibi yapmak, davranmak" (*h̄a-* "yapmak, etmek"), vb. krş. Korece isimden zarf yapma eki $*ĉē$ > Orta Ko. *+stvei*, Modern Ko. $+acci$: örn. Modern Ko. *acci* "nasıl" < $*a+ĉē$.

Öte yandan, Ramstedt, Ko. *myzĉ* "kaç" kelimesinin sonundaki $+c$ 'nin bir eşitlik eki olduğunu düşünerek Trk. *qaĉ* ile karşılaştırmıştır (Ramst. I I : 46).

Ramstedt'e göre, Mo. 'Converbum Contemporale' $+mağĉa$ *j+meg-ĉe* (< $*+pmğ-ĉa$) ekinde bulunan $+ĉa/+ĉe$ aslında eşitlik ekidir: Mo. $+mağĉa$ *I+megece* eki konuşma dilinde $+maĉi$ / $-meĉi$ muştur: Mo. *ğarumağĉa* "çıkınca" < *gar-*, Mo. *iremegĉe* "gelince" < *ire-*, Mo. *oro-mağĉa* "girince" < *oru-*, Uo. *yabumağĉa* "gidince", *yabu-*, vb. (Ramst. I I : 47). krş. Mo. $+ci$: Mo. *jici* "tekrar, ikinci defa" < $*ji+ci$.

9. Komitatif eki: Trk. -fligu // Ko. +lo (Mo. $*+luga$ // Tung. $*+lũ$).

Eski Türkçede instrumental eki olarak *-n* kullanılmış, komitatif eki olarak da *â+liĝu* şekli kullanılmıştır. Öte yandan, Yakutçada $+linj+lũn$ şeklinde bir instrumental eki bulunmaktadır. Poppe'ye göre, Yakutça birleşik bir ek olan $+lin$ / $+lũh$ (< $*Zũ+re$) ekindeki $*+lũ$ asıl komitatif eki, $+n$ ise Instrumental ekidir (Poppe 1977: 72-3). Fakat, Tekin, Yak. $+linj+lũn$ ekinin Eski Türkçe $+liĝũ$ / $+liĝu$ şeklinden geliştiği görüşündedir (Tekin, 1989 PIAC Kongresinde okuduğu bildiri).

Korecede müstakil bir komitatif eki bulunmamaktadır. Ancak, birleşik ek olan $+kwaro$ (/r/ dışındaki ünsüzlerle biten kelimelerden

sonra)+twaro (/r/ ve ünlülerle biten kelimelerden sonra) eki komitatif fonksiyonunda kullanılmıştır. Bu ekteki +kwaj+wa morfem bağlayıcı ekidir ve -ro (< *+lo) ise aslında instrumental ekidir.

Öte yandan, söz konusu instrumental eki, direktif eki ile aynı şekildedir. /!/ ile /r/ seslerinin ayrı fonemler olmadığı Korecede direktif ile instrumental eklerinin şekilleri aynı olsa da bunların proto şekillerinin ayrı olması muhtemeldir. Çünkü, hiçbir Altay dilinde, direktif eki ile instrumental eki aynı fonksiyonunda görülmemektedir. Diğer Altay dillerindeki karşılıklarına bakıldığında, bu ekin proto şeklinin direktif eki için *+ro, instrumental eki için ise *+lo olduğu anlaşılmaktadır.

Mongolcada komitatif eki +luga/-{-lüge şeklindedir. Poppe (1955: 203)'ye göre, birleşik ek olarak tahmin edilen bu ek, Türkçe isimden isim yapma eki +*lîg* ile aynı kökenli olabilir. Modern Mongolcada bu ek +lo şekline gelişmiş bulunmaktadır: Mo. örlüğe "sabah", Khal. öglo id.

Batı Buryat lehçesinde *+luğa+bar birleşik ekinden gelişmiş +lar şekli vardır: Bury. nama+lär "benimle" (krş. Eski Bury, ténggri+lär "gökle birlikte"). Ayrıca, Muqaddimatal-Adab sözlüğünde de +lär şekli geçmektedir: Mo. (MA) mal-lär "mal ile". Bunun yanında, instrumental eki +âr (< +Bar) + komitatif eki +Zuğa'den oluşan birleşik ek +ârla şekli de bulunmaktadır: Mo (MA) nädun+ârlä "oyunla", Mo (MA) usuni'+ârlä "su ile". Bkz. Ramst. I I : 41; Poppe 1955: 202-3.

Tunguz dilinden Evenki lehçesinde komitatif eki -preim'dur ve bu daha eski ve aslı *+lü+n şekline gider. Buradaki *+n morfemi arkaik bir instrumental ekidir. Bu ekin Lamutça şekli de +nun (< *+nu+n < *+lü+n)'dur (Ramst. I I : 42; Poppe 1977: 72-3).

KAYNAKLAR

- Bang, W., "Über die türkischen Namen einiger Großkatzen", KSz 17. 1917. pp. 112-146.
- — , "Vom Köktrrkischen zum Osmanischen" ABAW. 1917. pp. 1-62.
- Castren, M. A., "Über die Personalaffixe in den altaischen Sprachen", Kleinere Schriften. 1862.
- Deny, J., Grammaire de la langue turque (dialecte osmanli). 1921, Paris.

- Duran, S., "Türkçede Cihet ve Mekan Gösteren Ek ve Sözcükler", *TDAY* 1956. pp. 1-110.
- Gabain, A., *Altürkische Grammatik*. 1941. Wiesbaden.
- Grunzel, J. *Entwurf einer vergleichenden Grammatik der altaischen Sprachen, nebst einem vergleichenden Wörterbuch*. Leipzig, 1895.
- Huh, W., *Uri yet'malbon* (Orta Korece Grameri). 1975, Seul.
- Laufer, B., "Zur Entstehung des Genetivs der altaischen Sprachen", *KSz-Revue Orientale* 2. 1901.
- Kim, B. İL, *Hankugöü kyetong* (Korecenin Kökeni). 1983, Seul.
- Kotwicz W. *les pronoms dans les langues altaiques*. Krakow. 1936.
- Lewicki, M. *Przyrostki przysłówkowe -raj-rd, -rp/-rü, -ril-ri w fezykach altajskich*. Collectanea orient. Nr. 15. 1938.
- Polivanov, E. D., "K voprosı o rodstvennyh otnoşeniyah koreyskogo i 'altayskih' yazıkov", *J4İV*, ser. VI, vol. XX L 2. pp. 1195-1204.
- Poppe, N., *Grammar of Written Mongolian*. 1964, Wiesbaden.
- , *Introduction to Mongolian Comparative Studies*. 1955.
- , "A New Synposium on the Altaic Theory", *CAJ* 16 (1). 1972. pp. 37-58.
- , "on some Altaic case forms", *CAJ*, XXI-1. 1977. pp. 55-74.
- Ramstedt, G. J., *Über die Konjugation des Khalkha-Mongolschen*. (MSFOu 19). 1902.
- , "Zur Verbstammbildungslehre der mongolisch-türkischen Sprachen", *JSFOu*, 28-3. 1912. pp. 1-86.
- , "Remarks on the Korean Language", *MSFOu*, 58. 1949. pp. 442-453.
- , *A Korean Grammar*. 1939, Helsinki.
- , *Einführung in die Altaische Sprachwissenschaft* (II) - Formenlehre. 1952, Helsinki. (= Ramst. II).
- Räsänen, M., *Materialien zur Morphologie der türkischen Sprachen*. 1957.
- Tekin, T., *A Grammar of Orkhon Turkic*. Bloomington, 1968.